

SCHEIKUNDIG ONDERZOEK

VAN

EENE ALUINSOORT, GEVONDEN IN EENE SOLFATARA
VAN DEN GOENOENG WAIJANG.

DOOR

D. W. ROST VAN TONNINGEN.

Op een reis door een gedeelte van Java, vond de heer P. J. Maier den 12 Sept. 1844, in de spleten eener solfatara van den Goenoeng Waijang, in de Preanger regentschappen, betrekkelijk groote hoeveelheden van een mineraal, dat blijkbaar zijne vorming te danken had, aan den ontledenden invloed van vulkanische dampen op de trachietrotsen.

Reeds in 1839 had ook Dr. Fr. Junghuhn van hetzelfde mineraal daar ter plaatse iets verzameld en het als Bisulphas aluminae aangeduid.

Gaarne voldeed ik aan de uitnoodiging van den heer Maier om eene quantitatieve analyse van hetzelfde in het werk te stellen, welker resultaat hier in zijn geheel volgt.

Het mineraal bestaat uit fijne, vedervormige, helder witte kristallen, nagenoeg geheel zuiver en slechts vermengd met eenige silica, welke, bij de oplossing in water terugblijvende, door filtrering werd verwijderd en van $1\frac{1}{2}$ tot 3 pCt. bedroeg. Bij het opgeven der tot de quantitatieve analyse gebruikte hoeveelheden, heeft men dus alleen te denken aan zuivere van silica bevrijde stof. Verder zij nog opgemerkt, dat de oplossing

in koud water uiterst gemakkelijk plaats grijpt en sterk zuur reageert.

0,5 gram werden zoo lang boven zwavelzuur, onder eene van de lucht afgeslotene klok gedroogd, tot dat niet meer aan gewigt verloren werd: het verlies bedroeg 0,016.

In 100 grammen zijn dus 3,2 pct. hygroscopisch water bevat.

1,0445 gr. in water opgelost, werd met vooraf gegloeid en hierna gewogen loodoxide, onder gestadige omroering, in een' platinakroes verhit en eindelijk mede gegloeid; waarna bovengenoemde hoeveelheid juist 0,4672 aan gewigt had verloren. In het geheel bevatte het mineraal dus tijdens de analyse, 44,7295 pCt. water; hiervan afgetrokken het hygroscopisch water à 3,2000 pCt.

blijft er aan basisch water 41,5295 pCt.

0,8597 gr. in water opgelost en met chlor. baryi gepraecipiteerd, afgefiltreerd, gedroogd en gegloeid, gaf aan sulphas barijtae 0,942, dus 37,658 pct. zwavelzuur.

0,6715 gr. evenzoo in water opgelost, werd na bijvoeging van chloorammonium, met ammonia behandeld, waardoor de aluinaarde gepraecipiteerd werd, welk praecipitaat in zoutzuur opgelost en nogmaals met ammonia werd neergeslagen; gedroogd en gegloeid, woog hetzelfde 0,086, dus 12,807 pCt. aluinaarde.

N. B. Reeds bij het droogen der aluinaarde, werd zij ligt bruin gekleurd door eenig mede neergeslagen ijzeroxide, welks aanzijn trouwens reeds door de kwalitatieve analyse van het mineraal was aangewezen. Om hetzelfde naauwkeurig te bepalen, werd 1 gram in water opgelost en geheel als boven behandeld, de gepraecipiteerde aluinaarde + ijzeroxide, met potassa caustica gekookt, waardoor het eerstgenoemde oploste en alleen ijzeroxide terugbleef, dat in zoutzuur opgelost en door ammonia gepraecipiteerd, afgefiltreerd, gedroogd en gegloeid,

woog 0,004. Op 100 deelen zijn dus 0,4 pCt. ijzeroxide bevat, dat, afgetrokken van de gevondene 12,807 pCt. aluinaarde, 12,407 pCt. overlaat. Bij dezelfde oplossing van 0,6715 gr., waaruit de aluinaarde is bepaald, werd phosphas ammoniae gevoegd. Het praecipitaat van phosphas magnesia et ammoniae afgefiltreerd, gedroogd en gegloeid, gaf aan phosphas magnesia 0,084, dat is op 100 grm. 4,583 magnesia.

Op 100 deelen van het mineraal, tijdens het geanalyseerd werd, komen dus voor:

41,5295 basisch water.

3,2000 hygroscopisch water.

37,6580 zwavelzuur.

12,4070 aluinaarde.

4,5830 magnesia en

0,4000 ijzeroxide.

te zamen 99,7775

Bij de berekening der rationale formule, kon natuurlijk het in het mineraal bevatte hygroscopisch water niet in rekening worden gebracht en is tevens het ijzeroxide, als de aluinaarde substituerende, voorgesteld geworden en bij de overige aluinaarde opgeteld. $0,4 \text{ Fe}_2\text{O}_3$ worden gesubstitueerd door $0,2635 \text{ Al}_2\text{O}_3$: 12,4070 aluinaarde worden dus 12,6705.

Gaat men nu na, hoeveel van elk der gevondene bestanddeelen (het ijzeroxide als aluinaarde voorgesteld), in 100 deelen der van hygroscopisch water bevrijde stof voorkomen, dan vindt men.

43,062 basisch water.

39,048 zwavelzuur.

13,138 aluinaarde en

4,752 magnesia.

100,000.

terwijl de wederzijdsche verhouding juist beantwoordt aan de formule $3 \text{ SO}^3 \text{ Al}^2 \text{ O}^3 + \text{SO}^3 \text{ MgO} + 19 \text{ H}^2\text{O}$.

Het resultaat dezer analyse bewijst dus, dat het mineraal eene ware aluinsoort is en alleen de potassa (KO) door de magnesia (MgO.) is vervangen.

De uitnemende oplosbaarheid van hetzelfde in water, de steeds voortgaande werking der vulkanische dampen op de naastliggende rotsen, laten gemakkelijk nagaan, welken invloed ook dit mineraal hebben moet op de bestanddeelen der gronden en wateren van Java en hoe steeds meerdere kennis van dergelijke producten, in het naauwste verband staat met een grondig oordeel, over de ware vorming van de alluviale terreinen en minerale wateren van dit eiland.

WELTEVREDEN, 2 November 1850.

OPSOMMING

DER BEKENDE

LAND- EN ZOETWATER-WEEKDIEREN VAN JAVA.

In het vorige jaar is te Zürich een werkje in het licht gekomen, getiteld „*Die Land- und Süßwasser-Mollusken von Java; nach den Sendungen des Herrn Seminardirektors Zollinger zusammengestellt und beschrieben von A. Mousson*“. Wij achten het niet overbodig, uit dit werkje over te nemen, de opgave der op Java waargenomen soorten van land- en zoetwater-weekdieren, alsmede de diagnosen der daarin als nieuw beschrevene.

Nanina javanica Fér. (Helix) — Hab. *Tjikoja*.

„ *inquinata* v. d. Busch. (Helix).

„ *gemina* v. d. Busch. (Helix).

„ *bataviana* v. d. Busch. (Helix) — Hab. *Tjikoja*. *Java orientalis*.

„ *centralis* Mouss. Op. cit. tab. II. fig. 1. T. conico-orbiculata, perforata, carinata; supra plano-conica, striis minutis, minutissime granulosus, cinnamomea, ad carinam pallida; basi convexa, nitida; regione umbilicari obscure cinnamomea. Anfractus $5\frac{1}{2}$ superne plani, subtus convexi. Apertura oblique subtrapeziformis; perist. simplici circum perforationem inflecto. Hab. *Java orientalis*.

„ *Rumphii* v. d. Busch. (Helix) — Hab. *Java meridionalis*.

Helix conus Phil. — Hab. *Nusa Baron*.

„ *crassula* Phil.

„ *smimensis* Mouss. (semiruënsis) Op. cit. tab. II. fig. 10. T. parva, globoso-depressa, umbilicata, tenuis, diaphana, opaca, minutissime et irregulariter pilosa, pallide grisea. Anfractus $4\frac{1}{2}$ re-

gulariter increscentes, supra convexiusculi, infra convexi; ultimus obtuse angulosus; spira subdepressa; sutura mediocri. Apertura trapeziale rotundata; perist. acuto, marginibus remotis; columella paulo incurvata. — Habit. *Semiru* (nec *Smim* ud apud Mouss.).

Helix similis Fér. — Hab. *Tjikoja* etc.

„ *helicinoides* Mouss. Op. cit. tab. II. fig. 6. T. convexo-depressa, utrinque subconoidea, anguste umbilicata, carinata, tenuis, subdiaphana, griseo-cornea, tenuiter striata, pileolis seu granulis squamulosis minutissime et confertissime tecta. Spira brevis, obtuse conoidea; sutura lineari. Anfractus 5 planiusculi, ultimus filo cinctus; basi usque ad depressionem umbilicarem conoidea-convexa. Apertura angulato-lunaris; perist. simplice, subreflexo, margine columellari brevi, expanso. — Habit. *Tjiringin*.

„ *Winteriana* v. d. Busch.

„ *rotatoria* v. d. Busch. — Hab. *Insula Popoli* prope *Tjiringin*.

„ *planorbis* Less. — Hab. *Tjiringin*.

? „ *zonaria* Müll.

? „ *ungulina* L.

? „ *janus* Chemn.

Bulinus palaceus v. d. Busch. — Hab. *Tjikoja* etc.

„ *perversus* L. (*Helix*).

„ *purus* Mouss. Op. cit. tab. I II. fig. 2. — T. ovato-oblonga, solidula, subperforata, nitida, alba seu rosea, fortiter et irregulariter transversim striata. Spira conica; apice obtusiuscula; sutura subrenulata. Anfractus $7\frac{1}{2}$ subconvexi, sensim increscentes. Apertura ovata, $\frac{2}{3}$ testae non superans; perist. late expanso, praecipue ad marginem columellarem; pariete labro albo tecto; columella recta crassiuscula. Anfractus penultimus striga fusca, e labro parietale procedente, ornatus. — Habit. *Probolinggo*, *Pardana*.

„ *interruptus* Müll. (*Helix*). — Hab. *Nusa Baron*.

„ *elegans* Mouss. Op. cit. tab. III. fig. 3. T. sinistrorsa, elongato-conica subperforata, laevigata, nitida, luteo-alba, flammulis griseo-fuscis picta. Anfractus 7, convexiusculi, regulariter increscentes; apice summo nigro; anfractus ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans, infra unicolor seu spiraliter bifasciatus, supra flammulis bi-vel tripartitis, versus suturam evanescentibus ornatus. Apertura ovata, alba, flammulis pellucentibus; pariete flavescens; perist. tenui, reflexo, candido ad columellam rectam tenuemque angulatim juncto, perforationem subtegente. — Hab. *Pangang leleh*.

„ *Bulinus porcellanus* Mouss. Op. cit. tab. II. fig. 4. T. sinistrorsa, elongato-conica, vix perforata, tenuis, nitidissima, luteo-alba, maculis et fasciis fuscis eleganter ornata. Anfractus 6, convexi, regulariter increscentes; apice summo obscuro; anfractus ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans, infra fasciis binis decurrentibus, supra flammulis remotis, simplicibus, linea media alba secatis. Apertura late ovata, fasciis translucens diaphanis; columella subarcuata; perist. paulum reflexo, candido.

„ *galericulum* Mouss. Op. cit. tab. III. fig. 5. T. sinistrorsa imperforata, ovato-conica, subangulosa, tenuis, subdiaphana, nitidula, transversim et secundum spiram subtiliter striata. Spira conica; sutura lineari; summo puncto nigro ornato. Anfractus 6 planiusculi; ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans, carina evanescente, ad columellam inflatus. Apertura valde obliqua, basin tangente, oblique ovata; columella brevi, oblique incurvata; perist. late et plane expanso, lacteo, intus fusco nigro, perspicue fasciato. — Habit. *Pardana*.

„ *glandula* Mouss. Op. cit. tab. IV. fig. 3. T. perforata, ovato-oblonga, cornea, glabriuscula, oblique striata. Spira obtusiuscula, sutura mediocri. Anfractus $7\frac{1}{2}$ convexiusculi, ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis non superans. Apertura in plano tangente, vix obliqua, ovata, marginibus subapproximatis; perist. albido, paulo; margine columellari dilatato, prominente. — Habit. *Java meridionalis*.

„ *apex* Mouss. Op. cit. tab. IV. fig. 5. T. minuta, rimata, elongato-turrita, tenuis, diaphana, nitidula, pallide-cornea, subtiliter striatula. Spira acutissima; sutura distincta. Anfractus 8 convexiusculi, subteretes, ultimus vix $\frac{1}{4}$ longitudinis aequans, subinflatus. Apertura, axi parallela, elongato-ovata; perist. simplice, ad columellam rectam elongatamque paulum reflexo, subincurvato. — Habit. *Pardana*.

„ *achatinaceus* Pfr. — Habit. *Pardana*.

Succinea Pfeifferi Rossm.

Clausilia javana Pfr.

„ *Heldii* Küst. Hab. *Nusa Baron*.

„ *corticina* v. d. Busch.

„ *orientalis* v. d. Busch.

„ *cornea* Phil.

„ *Junghuhni* Phil.

„ *Moritzii* Mouss. T. vix rimata, fusiformis, diaphana, minutissime striata, nitidissima, pallide cornea. Anfractus 8 — 9 convexi, ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans; summo obtusiusculo; cervice rotundata. Apertura oblonge pyriformis; peristomate continuo,

soluta, subexpansio, albido; plicis palatibus 4 profundis, pellucis; supra elongata; tertia punctiformis; pliculata nulla; lamellis tenuibus, infera exigua, immersa; plica columellari perspicua, elongata. — Habit. *Nusa Baron*.

Limnaeus succineus Desh. — Hab. *Tjiringin*.

„ *longulus* Mouss. — Op. cit. tab. V. fig. 2. T. elongata, utrinque attenuata, tenuissima, pellucida, glabra. Spira acuminata. Anfractus 5 convexiusculi; ultimus laterale subcompressus. Apertura $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans, ovato-elongata; margine tenuissimo; columella gracili, elongata, subintorta; lamina columellari tenuissima, adhaerente. — Hab. *Tjiringin*.

Planorbis tondanensis QG.

Auricula sulculosa Mouss. Op. cit. tab. V. fig. 8. T. ovata, crassa, imperforata, spiraliter sulcata, transversim striatula, albicans. Spira conica. Anfractus 8 — 9 plani; in aetate juvenile ornati ad suturam ciliis membranaceis remotis; ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis aequans, 2 seu 3 fasciis obscuris griseo-fuscis ornatus; periomphalo albo, carinato. Apertura coarctata, perist. albido, extus maxime incrassato; columella superstructa; margine dextro in prima tertia attenuato, de secunda tertia dente elongato incrassato; margine columellari triplicato, plica media maxima, simplice, sublamelliformi, supra minima punctiformi, infera oblique decurrente. — Habit. In *Sinu Pampang*, provinciae *Banjuwangi* (nec *Barjmeargil* ut apud Mousson) ad radic. Rhizophor.

„ *granifera* Mouss. Op. cit. tab. V. fig. 2. T. inverse glandiformis, imperforata, decussatim sulcata, basi attenuata. Spira brevis, obtuse conica, retracta. Anfractus 7 convexiusculi; ultimus supra subangulatus, carina umbilicari nulla. Apertura angusta; margine dextro plicis 4 regulariter ornato, 3 earum minutis; labro columellari 4 plicato, plica basali oblique torta, a ceteris remota; plica supra punctiformi; plicis mediis sublamelliformibus. — Habit. *Sinus Pampang*.

„ *fasciata* Desh. Var. *javanica* Mouss. — T. subconiformis, prima plica columellari exigua immersa. Habit. *Tjiringin*.

„ *lutea* QG. — Hab. *Nusa Baron*.

Scarabus pyramidatus Reeve. Var. *javanica* T. major, ovato-conica, compressa, apertura ovata. — Hab. *Nusa Baron*.

Pterocyclos biciliatum Mouss. Op. cit. tab. XX. fig. 9. T. orbicularis, supra planulata, infra late umbilicata, tenuissima, submembranacea, striis transversis acutis et pilosis ornata, flavescens, flammulis fulvis picta. Spira depressa; sutura valde profunda. Anfractus $4\frac{1}{2}$ teretes, obscure biangulati, spi-

raliter ciliis incurvatis nigris biserialim insigne ornati; ultimus deflectus. Apertura obliqua, circularis (marginibus defectis); angulo supero lamina bicanaliculata insolite praedito. Operculum? — Habit.?

Cyclostoma discoideum Sow. Hab. *Malang*.

„ *opalinum* Mouss. Op. cit. tab. V. fig. 12. T. orbicularis, supra planulata, infra latissime umbilicata seu concava, diaphana, laevigata, nitidissima, alba, subopalina. Anfractus 5 teretes, plane involuti, ultimus $\frac{2}{3}$ diametri aequans; spira vix prominula; sutura profunda. Apertura integra, soluta, perfecte circularis; perist. soluto, duplicato, lamina externa expansa, subreflexa. Operculum? — Habit. *Malang* in silvis.

„ *corniculum* Mouss. Op. cit. tab. V. fig. 11. T. parva, depresso conica, subtus late umbilicata, tenuis, pallide lutescens, lineis fuscis fulguratis transversim picta. Anfractus $4\frac{1}{2}$ teretes, celeriter incrementales; ultimus $\frac{1}{2}$ diametri aequans; spira subprominula; sutura simplice, profunda. Apertura subsoluta, integra, circularis; perist. duplicato, lamina externa subexpansa. — Operculum multispiratum, extus planum, calcarium, intus plane-concavum, membranaceum, glabrum. — Habit. *Pardana* in plantat. Coffeae arabicae.

„ *oculus capri* Wood (Helix) — Hab. *Java meridionalis*.

„ *eximium* Mouss. — Op. cit. tab. VII. fig. 1. T. magna, solida, depresso conica, valde umbilicata, fusca, albo marmorata et flammulata. Anfractus 6 convexi; nucleolo spirae transversim regulariter striato; anfractus sequentes et ultimus, supra, costis 4 et striis interpositis, infra striis remotis, vix prominulis spiraliter cincti; umbilico subinfundibuliformi, pariete sulcato. Apertura magna, late circularis, alba; perist. reflexo, incrassato; lamina parietali ad junctionem marginis extensa, subcanalifera; labro columellari expanso. Operculum?

„ *perdix* Brod. — An *Javae*?

„ *Zollingeri* Mouss. Op. cit. tab. VII. fig. 2. T. orbiculato-conica, umbilicata, carinata, transversim substriata, fusca, albo punctulata et maculata. Spira prominula; nucleolo transversim fortiter striato; sutura linearis. Anfractus $4\frac{1}{2}$ ad 5 planiusculi; superne costulis obliquis, strias incrementi recte secantibus ornati; ultimus carina obtusa, albo fuscoque catenata, subtus paulum planiusculus, fascia dorsali obscura. Apertura late orbiculata violacea; margine subincrassato, expanso. — Operculum membranaceum, obscure aretispiratum, pateraeforme, intus lubricum, centro prominulo.

- Cyclostoma Charpentieri* Mouss. — *C. involvulus* var. Pfr. — Op. cit. tab. VI. fig. 3. T. depresso-turbinata, late umbilicata, solidiuscula, sublaevigata, pallide lutescens, maculis lineolisque rufo-castaneis ornata. Spira mediocris; sutura perspicua, subcanaliculata. Anfractus $5\frac{1}{2}$ convexi, supra striis minutis 4—5 distinctioribus cincti, ad suturam obscure maculati; infra laevigati, de linea dorsali maculis striisque transversis, in umbilicum pallidioribus picti. Umbilicus pervius. Apertura circularis, vix adjuncta, intus pallide flavescens; perist. prima aetate subreflexo, crassiusculo, sequente aetate novis marginibus subsolutis superstructo, extus limbum cylindricum, transversim fortiter striatum, margine sinistro contractum exhibente. Operculum?
- „ *ciliferum* Mouss. Op. cit. tab. VII. fig. 3. T. turbinato-conica umbilicata, subcarinata, tenuis, transversim striata, rufo-fusca. Spira valde acuminata; sutura perspicua. Anfractus 6, utrinque planiusculi; supra striis quinque elevatis cincti; ultimus subinflatus, carina evanescente, striis incrementi transversis squamulosis, in carina cilio elongato productis, subtus convexiusculus, striis minutis elevatis ad umbilicum remotis ornatus. Apertura subcircularis, supra angulosa; margine duplicato, externe submembranaceo, reflexo, interno recto. Operculum arctispirum, corneum.
- „ *vitreum* Less. Hab. *Kuripan*.
- Ampullaria celebensis* Quoy. Hab. *Pardana*.
- „ *scutata* Mouss. Op. cit. tab. VIII. fig. 2. T. elongato-globosa, arcte perforata, transversim irregulariter striata, fusco-viridis, obsolete fasciata. Spira emersa; apice eroso; sutura vix profunda. Anfractus $4\frac{1}{2}$ convexi; ultimus irregulariter inflatus, medio obscure angulosus. Apertura ovata, margine dextro subdilato; intus flavescens, fusco-violaceo fasciata; margine acuto, ad basin subproducto. Operculum crassum, calcareum; extus epidermide viridi, striata, indutum, intus margaritaceum, macula elongata, margine minute vermiculoso circumdata. — Hab. *Pardana*.
- Paludina javanica* v. d. Busch. Hab. *Tjiringin* etc.
- „ *angularis* Müll. (Nerita). Hab. *Tjiringin*.
- Paludestrina ventricosa* QG. (Paludina). — Hab. *Java meridionalis*.
- Pirena atra* Lin. (strombus). Hab. In flumine *Tjimarra*.
- Melanopsis Helena* Meder — Hab. *Java meridionalis*.
- Melania varicosa* Trosch.
- „ *infracostata* Mouss. Op. cit. tab. X fig. 3. T. magna, turrita, decollata, solidiuscula, subpellicula, nigra, fulvo-flavescens,

- obscura flammulata. Anfractus superiores plani, subtus angulati, laevigati; inferiores et ultimus convexiores, costis remotis, superne muticis seu subspinosi, ad basin evanescentibus ornati, lineis elevatis 14 ad 16, ad spinas, atque ad basin distinctioribus cincti. Apertura $\frac{3}{4}$ longitudinis aequans, ovata, paulo obliqua, ad basin subproducta, coerulea; margine columellari albo. — Operculum? Hab. *Tjiringin*.
- Melania testudinaria* v. d. Busch. — Hab. *Java meridionalis* in fluviis.
- „ *ornata* v. d. Busch.
- „ *glans* v. d. Busch.
- „ *coarctata* Lam? = *M. javanica* v. d. Busch.
- „ *semicancellata* v. d. Busch.
- „ *sulcospira* Mouss. Op. cit. tab. IX. fig. 3. T. turrito-conica, solidiuscula, decollata, nitida, fusco-virescens. Anfractus 5 planiusculi, superi carinati, laevigati; ultimus striis elevatis 15, ad basin prominulis cinctus, interstitiis transversim tenuiter sed regulariter striatus. Sutura sulcata, subcoarctata, filomarginata. Apertura ovata, coerulea, angulo supero coarctato; labro simplici; margine basali non producto.
- „ *terebra* v. d. Busch.
- „ *aspirans* Hinds. — *M. flammulata* v. d. Busch. Hab. *Tjiringin*.
- „ *porcata* Jonas.
- „ *torquata* v. d. Busch.
- „ *unifasciata* Mouss. Op. cit. tab. XI. fig. 8. T. turrita, tenuis, diaphana, nitida, pallide cornea. Anfractus 8 — 9 convexiusculi, primi costati, infra trisulcati; sequentes laevigati, subangulati; sutura lineari, vix marginata; ultimus subinflatus. Apertura ovata, fusca, circa columellam albam, fascia lata, castanea extus perspicua, picta margine simplici. Operculum? Hab. *Malang*.
- „ *inhonesta* v. d. Busch. — Hab. *Malang*.
- „ *cylindracea* Mouss. Op. cit. tab. XI. fig. 9. T. parva, cylindricoturrita, decollata, tenuis, costata, nigra. Anfractus 4—5 convexiusculi, opiraliter striati, costis transversis, infra evanescentibus ornati; ultimus costis obsoletis sed striis perspicuis. Apertura ovata, margine acuto, columella gracili. Hab. *Pardana*.
- „ *tuberculata* Müll. (Nerita). — Hab. *Tjiringin*, *Pardana* etc.
- „ *semigranosa* v. d. Busch. — Hab. In *Java vulgaris*.
- „ *lineata* Trosch. — Hab. *Pardana*.
- „ *flavida* Dunk.
- „ *Riquetii* Grnt. (sec-Mich.)

Melania siccata v. d. Busch. — Hab. *Jav. orientalis*.

„ *scabrella* Phil. — Hab. *Ibid*.

„ *granum* v. d. Busch. — Hab. *Pardana*.

„ *Winteri* v. d. Busch. — Hab. *Pugar*.

„ *anthracina* v. d. Busch. — Hab. *Java?*

„ *coflea* Phil. — Hab. *Java?*

Neritina semiconica Lam.

„ *communis* QG.?

„ *elegantina* v. d. Busch.

„ *iris* Mouss. Op. cit. tab. XII. fig. 10. T. ovato-oblonga, compresso-convexa, laevigata, transversim substriata, obscure fusco-lutescens, maculis nigris angulosis picta. Spira obtusissima, occulta, ultimo anfractu involuta; summo perforato. Apertura magna, extus ovata, intus lunaris; perist. simplice, intus lucescente; fauce pallide violacea seu coerulescente; area columellari lata, plana, castanea-flavida; labro columellari medio subsinuato, minutissime irregulariter denticulato.

„ *fuliginosa* v. d. Busch.

„ *rugosa* v. d. Busch.

„ *flavovirens* v. d. Busch.

„ *inconspicua* v. d. Busch.

„ *corona australis* Chemn.

„ *rarisipina* Mouss. Op. cit. tab. XII. fig. 5. 6. tab. XX. fig. 12. T. parva, oblique semiglobosa, transversim striata lardea, obscure viridis, minute et crebre nigro punctulata. Spira obtusa, vix conspicua, summo perforato. Anfractus 3, ultimus arcu adplicatus, supra obtuse angulatus, obsolete spinosus; spinis tubiformibus, paulo retro curvatis. Apertura oblique semilunaris, intus coerulescens; perist. acuto; area columellari subangusta, plana, declivi; labro columellari dente majore in tertia parte, sinu medio denticulis quinque ornato.

Navicella maculifera Mouss. Op. cit. tab. XII. fig. 13. T. oblongo-elliptica, paulo compressa, tenuis, transversim distincte striata, nigro-fusca, maculis minutis lutescentibus subtrigonis tessellata. Vertex subirregularis, marginalis, corrosus, non prominulus. Apertura aperta, margine simplice, intus lutescente; fauce coerulescente; margine columellari sinuato, acuto; area columellari $\frac{1}{2}$ aperturæ aequante, subtrapeziformi, planiuscula, fusco-lutescente. Hab. In fluv. *Panimbang*.

Cyrena orientalis Lam. — Hab. *Tjikoja*.

„ *fluminea* Müll. (Tellina). — Hab. in fluv. montan.

Cyrena pulchella Mouss. Op. cit. tab. XV. fig. 4. T. ovato-orbicularis, vix trigona, subaequilatera, lenticularis, apicibus perspicuis, transversim tenuiter sulcata, extus olivacea, intus pallide luteo-alba. Margo cardinalis brevis; anterior angulo rotundato inferiori juncto; posterior subtruncatus. Dentes laterales valde elongati, tenuissimi, minute serrulati; dentes cardinales minuti, 3 utraque valva, angulo cardinali 120° — Hab. *Tjikoja*.

„ *violacea* Brug. (Cyclas) — Hab. Prope *Pardana* in fluv. *Panimbang*.

„ *ceylonica* Chemn. (Venus). Hab. in fluv. *Panimbang*.

„ *expansa* Mouss. Op. cit. tab. XIV. Concha crassiuscula, subinflata, inaequilatera, rotundato-trigona, lineis transversis aequidistantibus, antice punctatis, postice crispulatis ornata, nitida, extus viridi-lutea, intus tota alba. Margo cardinalis brevis; anterior et inferior rotundati; posterior subexpansus, infra angulatus. Dentes cardinales 2 bifidi, tertius simplex, in valva recta anterior, in sinistra posterior; dens lateralis anterior subapproximatus, posterior subremotus. — Hab. *Java orientalis*.

Unio evanescens Mouss. Op. cit. tab. X. fig. 2.

„ *exilis* Dunkr.

„ *mutatus* Mouss. Op. cit. tab. XIX. fig. 1. 2. Concha transversa, inaequilatera, subtrapeziformis, solidiuscula, uniforme olivacea, postice obscura; transversim striata, umbonibus subinflatis, postice rugatis. Margo cardinalis subrectus, anterior rotundatus, posterior oblique truncatus, rectus angulo 60° basali junctus, inferior paulo curvatus. Dentes cardinales lamelliformes, crenulati, unicus in valva sinistra, duo in recta, sulco interposito; dentes laterales elongati, incurvati. Margarita iridescens seu flavescens. — Hab. *Pardana*, *Tjikoja*.

„ *productus* Mouss. Op. cit. tab. XVII. fig. 3—5. Concha crassiuscula, inaequilatera, transversim elongata, postice attenuata, extus fortiter striata, obsolete rugosiuscula, glabra, obscure fusco-virescens; intus margaritacea. Margo cardinalis subrectus, anterior rotundatus, posterior subrostratus, ad extremitatem recte truncatus; inferior subrectus. Lamellae laterales valde elongatae, lamelliformes; dentes cardinales compressi, inaequaliter crenati, unicus in valva sinistra, duo geminati inaequales in recta. — Hab. *Pardana*, *Probolingo*.

„ *ligula* Mouss. Concha tenuis, subcompressa, inaequilatera, transversim ovato-elongata postice subdilata, extus striata, glabra, fusco-olivacea, intus margaritacea. Margo cardinalis elongatus, subrectus; anterior rotundatus; posterior ellipticus, vix truncatus, inferior curvatus; dentes cardinales compressi, breves,

in valva dextra duo oblique geminati; in sinistra unicus vix crenulatus; dentes laterales valde elongati, attenuati.

„ *tumidus* Retz.
Alasmodonta Zollingeri Mouss.

Concha transversim ovata, regulariter compresso-convexa inaequaliter striata, postice paulo crispata, nigra, intus pallide purpurea, in marginem castanea. Margo cardinis subarcuatus, umbonibus depressis; anterior et basalis rotundati; posterior oblique incurvatus. Dentes laterales nulli; unicus cardinalis in singula valva, verrucaeformis, subelongatus; impressionibus anterioribus regione confragosa immersis. — Hab. *Tjikoja*.

„ *crispata* Mouss. Concha transversim rotundato-ovata, postice subexpansa, compressa, tenuis, transversim striata, area striis fortiter crispatis, nigra; intus pallide purpureus. Margo cardinalis rectus, ascendens, umbonibus depressis; anterior arcte rotundatus, posterior late rotundatus subbiangulatus, basalis arcuatus. Dentes laterales nulli; unicus cardinalis in singula valva, exiguus, elongato-verrucosus; impressionibus anterioribus superficialibus.

„ *van den Buschiana* Lea.
Anodonta polita Mouss. T. transversim elongata, valde depressa, antice brevis, coarctata, postice late lanceolata, tenuis, transversim striata, polita, pallide et obscure viride transversim zonata, intus margaritaceo-iridescens. Margo cardinalis subarcuatus; anterior rotundatus; posterior oblique arcuatus, margini basali recto junctus sub angulo 65°, subproductus. Dentes nulli; margine cardinale vix inaequale.

Bulimus rusticus Mouss. Op. cit. tab. XXII. fig. 1. T. imperforata, oblonga, solida, striata, castanea, epidermide grisea induta. Spira elongato-conica, summo obtuso, nudo. Anfractus 6 convexiusculi, pallide unifasciati; ultimus $\frac{2}{3}$ longitudinis æquans, subinflatus, fascia nigra et lutea circum regionem umbilicarem ornatus. Apertura perobliqua, lunato-circularis, intus lactea; perist. breviter expanso, subincrassato; columella immersa, lactea, subcallosa, quasi unidentata. — Hab. *Java orientalis*.

NIEUWE

LAND- EN ZOETWATER - WEEKDIEREN

VAN

SUMBAWA EN CELEBES.

In een aanhangsel van het boven reeds aangehaalde werkje van den heer A. Mousson, komen eenige diagnosen voor van nieuwe soorten van *Nanina*, *Helix*, *Bulimus*, *Melania* en *Navicella*, door den heer H. Zollinger verzameld op eene reis naar Celebes en Sumbawa (het verslag van welke reis voorkomt in het 23ste deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen). Hieraan zijn nog de volgende diagnosen ontleend.

Nanina bimaënsis Mouss. Op. cit. tab. 21 f. 1. T. obtuse conoidea, subperforata, oblique striata, tota alba, lactea. Spira elata, summo obtuso, polito. Anfractus $6\frac{1}{2}$ planiusculi; ultimus subangulatus, supra halatus, basi planiuscula nitida. Apertura rotundato-trapeziformis; perist. simplice, acuto; margine columellari ad insertionem reflexo, perforationem subtegente. Hab. *Bima*, in silvis.

„ *halata* Mouss. Op. cit. tab. 21 fig. 2. T. orbiculato-conoidea, minute perforata, tenuis, diaphana, coeruleo-viridis unicolor vel pallide rubro-bifasciata, lævigata, dimidiata, superne minutissime pruinosa seu halata, basi glabra. Spira subelata, summo obtuso, nitido. Anfractus $6\frac{1}{2}$ convexiusculi; ultimus angulo evanescente, basi convexa, fulvo-virescente. Apertura rotundato-subtrapeziformis; perist. simplice acuto, margine columellarisolum circum perforationem reflexo. Hab. *Dampo*, Sumbawae insulæ, in Pandaneis.

Helix rareguttata Mouss. Op. cit. tab. 21 fig. 3. T. orbiculato-conoidea, subperforata, lævis, striata, læviuscula, lutea, guttulis elongatis, raris oleacisque adspersa. Anfractus $5\frac{1}{2}$, celeriter accrescentes, convexiusculi; ultimus subinflatus, supra declivis, basi convexa,

unicolor vel fusco unifasciatus. Spira brevis, summo diaphano. Apertura ampla, oblique lunato-rotundata, intus carnea; perist. simplice acuto; margine columellari acuto, ad insertionem reflexo. Hab. *Bima*.

Helix colorata Mouss. Op. cit. tab. 21 fig. 4. T. subgloboso-conoidea, subperforata, tenuiscula, striatula, citrina, fusco bifasciata. Spira subelata, summo obtusiusculo. Anfractus $4\frac{1}{2}$ planiusculi; ultimus rotundatus, bi vel trifasciatus, basi convexus. Apertura lunato-rotundata, perist. tenui, acuto; margine columellari acuto, recte descendente. Hab. *Macassar*.

„ *bulbus* Mouss. Op. cit. tab. 21 fig. 5. T. depressa, supra plana, infra conoideo-convexa, late umbilicata, vix striatula, setulis minutissimis confertissimisque prorsum curvatis scabra, albicans, fasciis nigro-fuscis ornata. Spira plane involuta, sensim accrescens; sutura profunda; summo albo. Anfractus (testae defectae) 4, convexusculi, bifasciati; ultimus trifasciatus, supra et ad umbilicum subcylindricum pervium subangulosus; pariete umbilicari in plano declivi. Apertura (defecta) oblique verticalis, anguste-lunata; basi subangulata. Hab. *Maros*, *Celebes insulae*.

Bulimus furcillatus Mous. = *Bulimus elegans* Mouss. — Hab. *Bima*.

„ *contrarius* Müll. (*Helix*). — Hab. *Dampo*, *Sumbawae insulae* (nec *Celebes* ut apud Mousson).

„ *perversus* Müll. — Habit. *Bima* et *Celebes*.

Cyclostoma vitreum Müll. — Hab. *Macassar*.

Melania perfecta Mouss. Op. cit. tab. 22 fig. 5. T. turrita, transversim striatula, longitudinaliter sulcis elevatis acutis, interdum nodulosis insigne ornata, tota nigra. Spira integra, acuta, regulariter accrescens; sutura profunda. Anfractus 10, valde convexi, subteretes; primi 5 laevigati, sequentes sulcis 6 elevatis; ultimus sulcis 12 ad suturam et basin confertis. Apertura ovata, supra coarctata, intus nigro-caerulescens; perist. subincrassato, ad basin non producto; columella et lamina parietale albidis. Operculum? Habit. *Maros*.

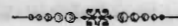
„ *aspirans* Hind. Hab. *Celebes*. — *Sumbawa*, in fontibus *Tampurokh* ad pedem mont. *Tambora*.

„ *figurata* Hind.

Neritina corona australis Chem. — Hab. in fontibus *Tampurokh*.

Navicella parva Mouss. Op. cit. tab. 22 fig. 8. T. elevato-convexa, elliptica, diaphana, transversim striatula, viridi-fuscescens, maculis transversis indistinctis; vertice paulo producto, basin tangente. Apertura basalis regulariter elliptica, intus caerulescens, fundo obscura; lamina regularis, tenuis, acuta, alba, ad quartam longitudinis aperturæ procedente. Operculum? Hab. In fontibus *Tampurokh*.

BERIGTEN VAN VERSCHILLENDE AARD.

Vulkanische Verschijnselen.

Aardbeving in Madioen en Kediri. Volgens de Javasche Courant van den 5den October 1850 is in den vroegen morgen van den 20sten September 1850 in de residentie Madioen eene hevige aardbeving gevoeld, welke eenige seconden duurde, en eene rigting had van het oosten naar het westen.

In de residentie Kediri is den daarop volgenden dag, ook in den vroegen morgen, eene vrij hevige aardbeving gevoeld, welke mede eenige seconden duurde, en zich door twee zware schokken heeft gekenmerkt, voorafgegaan van een onderaardsch gedruisch in eene zuid-oostelijke rigting, en dus waarschijnlijk van den Kloet afkomstig. De veroorzaakte schade bestaat slechts in eenige scheuren in twee steenen gebouwen, ter hoofdplaats Madioen.

Werkzaamheid van den vulkaan Lobetolle op het eiland Lomblen. Ten vervolge op het berigt, voorkomende op bladz. 87 der eerste aflevering, kan hier nog medegedeeld worden volgend uittreksel uit het journaal van Z. M. Schoonerbrik Banda, betrekking hebbende tot vulkanische werkingen op de eilanden Batoetara en Lomblen. „Zaterdag 6 October 1849. „Wind Z.Z.O. tot O.; ongestadige bramzeils- en flauwe koelte; bewolkte en heldere lucht. Het eiland Komba door het „noorden peilende, stuurden wij weder O. t. N. Zoodra wij „beoosten het eiland gekomen waren, zagen wij gedurende „den ganschen nacht dikke rookwolken uit den top der piek „opgaan, terwijl breede stroomen vuur zich nabij den top ont-

„lastten en tot in de kim nederliepen. Met den dag zagen „wij de piek van Lobetolle (8° 12' Z.B., 123° 45' O.L.) op „het eiland Lomblen almede veel rook uitlaten Wij peilden „dezelve toen in Z. t. W. $\frac{1}{2}$ W. en de piek van Komba in „W. t. N.”

De Tankoeban Prahoe in October 1850. Ik beklom dezen berg weder den 22sten October 1850, in het gezelschap van de heeren P. J. Maier, Van Meyerden en Boogaard, en even als in 1846, van Tjatter uit. De Kawa Ratoe was nagenoeg geheel in rust. Slechts op drie plaatsen van den kraterbodem ontwikkelden zich kleine dampmassa's, die zich echter niet hoog in den krater verhieven. In 1846 kon ik niet tot op den bodem des kraters zien, doordien die toen nog geheel met hoog opborrelenden modder bedekt was. Tijdens mijn jongste bezoek was de bodem des kraters weder grootendeels begaanbaar. Ongeveer in het midden des bodems bevond zich eene wijde kolk, die tot op eenige voeten beneden haren rand met water gevuld was. Langs de bovenste gedeelten der wanden van den krater, welks ontleede steenmassa's zich grootendeels weder bloot voor het oog vertoonden, bloeiden een aantal nog jeugdige Thibaudiën. Even zoo op den oostelijken kraterand. De oostelijke berghelling, welker geboomte door de uitbarsting van Mei 1846 verwoest was, had nog bijkans hetzelfde sombere aanzien als 4 jaren geleden. Duizenden dorre doode boomstammen, eenige voeten boven den bodem afgebroken, herinnerden nog levendig de hevigheid der toenmalige eruptie. Slechts hier en daar tusschen die dorre stammen schoten jeugdige boomen en varens op.

Dr. P. BLEEKER.

Vergelijking vanden Aneroïden Barometer met een' Reis-Barometer van Pistor en Martins, gedurende een uitstapje naar het Krawang-sche in de maand October 1850.

Beide barometers, van welke de aneroïde den Heer Diard toebehoorde, waren te Weltevreden vooraf met den standaard-barometer vergeleken; de kwikbarometer met de noodige correctie voorzien en de aneroïde met den standaard gelijk gesteld; de laatste wees te Weltevreden vrij naauwkeurig de dagelijksche oscillatiën van den luchtdruk aan. Beide barometers werden gedurende de geheele reis met de meeste zorgvuldigheid behandeld en getransporteerd.

Na den 15, 16 en 17den Oct. ruim 100 palen wegs afgelegd te hebben, werden zij te Tengeragong, distrikt Segalaharang, in het landhuis van den Heer Holland vergeleken. De kwikbarometer tot 0° temperatuur en den standaard herleid, wees den 18den Oct. s' morgens 6 uur 709,915 mm., de aneroïde B. 707 m.m., dus verschil = 2,915 m.m. De kwikbarometer bleef te Tengeragong en de aneroïde werd naar de minerale bron Tjiberoeboe en tot op den heuvel Panjawoeang medegenomen. Na ongeveer 11 palen wegs afgelegd te hebben, was de aneroïde barometer omstreeks 5 uur 's avonds weder te Tengeragong en, na eenige uren rust, bleek uit de vergelijking met den kwik-barometer, 's avonds 11 uur, dat deze, tot 0° temperatuur en den standaard herleid, 709,74 m.m. aanwees en de aneroïde bar. slechts 705,7 mm, dus verschil 4,04. m.m.

Den 19den Oct. 's morgens 6 uur wees de kwikbarometer 709,637 m.m. en de aneroïde 704,8 m.m.: dus verschil 4,837 m.m.

De aneroïde barometer werd nu naar Soebang en Kebonsahari medegenomen en over Poerwodadi, Kalidjati, voorbij den waterval Tjioeroek Agong naar Tengeragong terug gebracht, langs een weg van ruim 80 palen lengte. Den 22sten Oct., 's avonds 9 uur, werd hij met den kwikbarometer vergeleken. Deze, tot 0° temperatuur en den standaard herleid,

wees 711,44 m.m., de aneroïde B. 707 m.m.: dus verschil = 4,44 m.m.

Den 23sten Oct. 's morgens 6 uur kwikbarometer = 710,74 m.m., aneroïde barometer = 705,7 m.m.: verschil = 5,03 m.m.

Beide barometers werden nu tot op den oostelijken krater-rand van den Tankoeban Prahoe medegenomen, alwaar zij omstreeks 10 uur 's morgens aankwamen. Zij werden vergeleken een keer ten 11 uur 's morgens: kwikbarometer tot 0° temp. en den standaard herleid = 615,15 m.m.; aneroïde barometer = 609,5 m.m.; dus verschil = 5,62 m.m.; — en nog eens om 12 uur 's middags; kwikbarometer = 614,78, aneroïde bar. = 608,2 m.m.; verschil = 6,58 m.m.

Te Weltevreden teruggekomen zijnde, bleek, dat de kwikbarometer gedurende deze reis geene gebreken gekregen had dat de correctie om tot den standaard te worden herleid, dezelfde gebleven is, als deze vóór de reis was. Den 27 en 31sten Oct. hadden de laatste vergelijkingen plaats.

1. Kwikbarometer 759,16 m.m.; aneroïde bar. = 755,4 m.m.; verschil = 3,76 m.m.

2. Kwikbarometer 758,37 m.m.; aneroïde bar. = 754,4; verschil = 3,97 m.m.

Sedert dien tijd is de aneroïde barometer met den standaard gelijk gesteld en wijst de dagelijksche oscillatiën vrij goed aan.

Opmerkelijk bij deze vergelijking is, dat het grootste verschil met de grootste hoogte zamenvalt.

Weltevreden 1 Nov. 1850.

P. J. MAIER.

Mineraalwater in de modderwellen op Poeloe Kambing en Poeloe Semaauw.

Volgens een berigt van den Officier van gezondheid Reiche te Timor d.d. 15 Maart 1850, bevinden zich in de nabijliggenden eilanden Kambing en Semaauw modderwellen, welke het geheele jaar door eene tamelijke hoeveelheid modder uitwerpen. Kleine hoeveelheden der in deze modderwellen gevormde mi-

nerale wateren, zijn door den Heer Reiche naar Batavia gezonden, alwaar zij scheikundig onderzocht zijn. Dit onderzoek heeft volgende uitkomsten opgeleverd.

1. *Mineraalwater der modderwel op Poeloe Kambing.* Het van den modder afgefiltreerd water was helder, kleurloos; reactie alkalisch; smaak flauw alkalisch eenigzins zoutachtig; reuk eenigzins zwavelwaterstofgasachtig; soort. gewigt 1,0074, bij 27° C. temp. Tot koking gebragt werd het water troebel.

100 grm. water	bevatten	grm.
Chloorammonium	sporen
„ potassium	0,000934
„ sodium	0,52909
„ magnium	0,02117
Jood „	0,002707
Koolzure soda (watervrij)	0,265
„ „ kalkaarde, koolzure bitteraarde, kiesel-		0,009162
aarde, sporen van ijzeroxide		

Totaal der vaste deelen 0,828063

Koolzuurgas onbepaald
Organische zelfstandigheid en zwavelwaterstofgas, sporen.

2. *Mineraalwater der modderwellen op Poeloe Semaauw.* Smaak eenigzins alkalisch zoutachtig; reuk 0; soort. gewigt 1,0076 bij 27° C. temp.; reactie alkalisch; Bij koking bleef het helder; het bevatte volgens een kwalitatief onderzoek.

Koolzure soda,
Chloorsodium
Joodsodium (sporen)
Kieselaarde „
Org. zelfstandigheden „

De hoeveelheid was te klein, om met vrucht eene quantitative analyse te bewerkstelligen.

Weltevreden Oct. 1850.

P. J. MAIER

Bidoeri - wol.

Het zaadpluis der *Calotropis gigantea* R. Br. van het zaad bevrijd en goed door elkander gewerkt, geven eene zeer schoone boomwol. Van de vruchten dezer plant melding makende, deelde Rumphius reeds mede dat zij „eene goede handvol fijne witte wol, subtielder dan kapok, opleveren, die door de Bimanezen tot vulling van kussens gebezigt wordt.” Overigens vond ik in geen der mij beschikbare geschriften over deze plant, van het buitengewoon schoon zaadpluis melding gemaakt.

Het zaadpluis is zijdeglanzend wit, van 20-40 m.m. lengte en bevat in eene peervormige eenigzins gekromde zaaddoos, van buiten door de platte zaden schubvormig bedekt. Indien het zaad rijp is, barst de groene zeer spongieuse zaaddoos open; de wol is alsdan zeer op elkander gepakt en laat na afwrijving der zaden een bundel wol over, welke, gedroogd zijnde, van zelf uit elkander gaat en dan door wrijving in de hand eene glansrijke zamenhangende wol oplevert, welker hoeveelheid naar de grootte der vrucht afwisselt en van 0,8 - 1,5 gram gewigt bedraagt.

Volgens mijne berekening, gemaakt naar een' boom, die in den botanischen tuin bij het hospitaal te Weltevreden voorkomt, is de jaarlijksche opbrengst tusschen 3 en 4 ponden drooge zuivere wol, terwijl de heester eene ruimte van circa 6 vierk. voeten noodig heeft.

Indien de wol weefbaar of voor garens, saijet enz. geschikt is, dan zoude de kultuur daarvan zeer voordeelige resultaten opleveren. Vooreerst toch levert de plant meer wol op dan de voor de wolproductie gekultiveerde *Gossypium*soorten: ten 2de is de wol gemakkelijker van het zaad te zuiveren en gemakkelijk in te zamelen; en ten 3de is de kultuur van de plant zeer gemakkelijk, daar zij zeer algemeen in het wild voorkomt en snel groeit.

Door de belangstelling in deze van Z. Exc. den Gouverneur Generaal, ben ik in het bezit van een' draad gekomen, op last

van Z. Exc. gesponnen van eene hoeveelheid Bidoeri-wol, welke ik de eer had Z. Exc. toe te zenden. De draad is niet sterk doch doet mij hoop voeden, dat met de veel betere wijze van bewerking in Nederland, de draad veel in sterkte zal winnen, te meer, daar volgens eenigen, de Bidoeri-wol door de Timorezen tot het maken van touw gebezigt wordt.

J. VAN HEIJNINGEN.

Wongski, verfstof van de Gardenia grandiflora Lour.

In het Chemisch Pharm. Centralbl. Jaarg. 1850 No. 9. wordt mededeeling gedaan van het scheikundig onderzoek van eene nieuwe verfstof, onder den naam Wongski van Batavia naar Hamburg gezonden, door W. Stein.

De schrijver geeft daarbij op, dat het de zaaddoozen zijn van eene tot de Gentianeae behoorende plant. Te Batavia heb ik deze nergens kunnen erlangen, tenzij in eene Chineesche Apotheek, en wel onder den naam Wongski, zijnde het de zaaddoozen van de *Gardenia grandiflora* Lour., eene tot de Rubiaceën behoorende en in China te huis behoorende plant, welke alleen als fraaije tuinplant op Java gekweekt wordt, zoodat de in den handel zijnde Wongski waarschijnlijk slechts over Batavia naar Europa gezonden en zeker geen Javaasch produkt is. Overigens kwamen zij geheel met de beschrijving van Stein overeen. De Chinezen gebruiken de Wongski niet alleen als verfstof maar tevens, zoo als zij mij verzekerden, uitwendig tegen koorts.

Batavia 31 October 1850.

J. VAN HEIJNINGEN.

Visschen van Banka.

Omtrent de Ichthyologie van Banka is voor zoo verre mij bekend is, tot nog toe niets bepaalds publiek gemaakt geworden. Dezer dagen ontving ik eene kleine verzameling visschen

van dat eiland, bijeengebragt door den heer Dr. J. H. Croockewit Hz. (thans in gouvernements zending op Billiton), en mij welwillend afgestaan. Hoezeer in deze verzameling slechts eene enkele species voorkomt, welke mij nog niet van Java bekend was, is zij toch belangrijk genoeg om er hier melding van te maken, als zijnde ik daardoor in de gelegenheid, eene eerste bijdrage te leveren tot de kennis der ichthyologie van gezegd eiland.

De verzameling boven bedoeld bevat de volgende 22 soorten.

1. *Polynemus tetradactylus* CV.
2. *Platycephalus scaber* CV.
3. *Otolithus argenteus* CV.
4. *Drepane longimana* CV.
5. *Cybiium Croockewitii* Blkr.
6. *Chorinemus Commersonianus* CV.
7. *Gnathanodon speciosus* Blkr. = *Caranx speciosus* CV.
8. *Equula gomorah* CV.
9. *Trichiurus savala* CV.
10. *Mugil Cunnesius* CV.
11. *Arius macruropterygius* Blkr.
12. *Plotosus unicolor* K. v. H.
13. *Belone caudimacula* CV.
14. *Hemiramphus Dussumieri* CV.
15. *Pellona Grayana* CV.
16. *Alausa kanagurta* Blkr.
17. „ *ctenolepis* Blkr.
18. *Chatoessus chacunda* CV.
19. *Engraulis setirostis* CV.
20. *Saurus ophiodon* CV.
21. *Plagusia bilineata* Cuv.
22. *Carcharias (Prionodon) menisorrah* Valenc.

Alausa kanagurta Blkr. en *Alausa ctenolepis* Blkr., twee nieuwe soorten, bezat ik reeds sedert lang. Zij komen te Batavia voor. Hare kenmerken heb ik beschreven in eene verhandeling over de Haringen van den Indischen Archipel, be-

stemd voor het 21ste deel der Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. De kenmerken van *Cybiium Croockewitii*, dus genoemd ter eere van den toezender, aan wien de kennis dezer soort te danken is, zijn de volgende.

Cybiium Croockewitii Blkr.

Cyb. corpore elongato compresso, altitudine 6 circiter in ejus longitudine; capite acuto $6\frac{1}{2}$ circiter in longitudine corporis; altitudine capitis $1\frac{1}{2}$ in ejus longitudine; linea rostro-frontali concava; rostro (adultis) oculo minus duplo longiore; maxilla superiore inferiore brevior, sub oculi margine posteriore desinente; dentibus maxilla superiore utroque latere p. m. 13, maxilla inferiore p. m. 9 ad 11; oculis diametro 5 circiter in longitudine capitis; regione postoculari squamosa praeoperculi limbum posteriorem emarginatum non attingente; linea laterali usque sub pinnis dorsi spurilis curvata, flexura debili, postice carina elevata oblonga rotundata; cauda postice tota squamosa; pinnis dorsali spinosa radiosa duplo humilior, radiosa corpore paulo humilior sed anali altior; pectoralibus acutis $1\frac{1}{2}$ in longitudine capitis, ventralibus duplo longioribus; caudali lobis curvatis $4\frac{1}{2}$ in longitudine corporis; colore corpore superne profunde coeruleo inferne argenteo, plumbeo nebulato; fascia dorso-anali lata nigra; lateribus maculis diffusis nigricantibus; pinnis dorsali spinosa tota nigra, ventralibus albis, ceteris fusco-nigricantibus.

B. 7. D. 15—7/17 + 7 spur. solitar. P. 2/18. V. 1/5. A. 6/28 + 7 spur. solitar. C. 17 vel 19 et lat. brev.

Hab. Fretum bankanense, prope Muntok.

Longitudo speciminis unici 450".

Batavia October 1850.

Dr. P. BLEEKER.

Visschen van Borneo.

In de in het eerste nummer van dit tijdschrift geplaatste verhandeling over de visch-fauna van Borneo heb ik het aantal thans van Borneo bekende visschen opgegeven te zijn 38. De heer Richardson heeft echter nog drie andere vischsoorten van Borneo bekend gemaakt in de *Zoölogy of the Erebus and Terror* en van de Samarang. Deze soorten zijn *Aperiop-*

tus pictorius Richards., *Muraena bullata* Richards. en *Tetraodon naritus* Richards. — *Apterioptus pictorius* heeft veel van een *Galaxias* doch is tandeloos. D. 13 A. 11. — *Tetraodon naritus* onderscheidt zich van alle bekende soorten van dit geslacht door lange rug- en aarsvin, t. w. D. 33. A. 28. Deze soort heeft bovendien zeer groote enkelvoudige neusgaten, die even zoo wijd zijn als de geheele neusholte. Zij werd in de rivier van Sarawak gevangen.

De heer J. Wolff heeft mij twee nieuwe verzamelingen van visschen van Bandjermassing toegezonden. Een dier verzamelingen, welker bezorging aan mijn adres, de heer Smeets, officier van gezondheid aan boord van Z. M. Stoomschip Onrust, op zich genomen had, is mij echter niet geworden. Van de tweede dier collecties zal ik eerst in een volgend nummer van dit tijdschrift verslag kunnen geven, aangezien zij insgelijks nog niet in mijn bezit is gekomen.

Dr. P. BLEEKER.

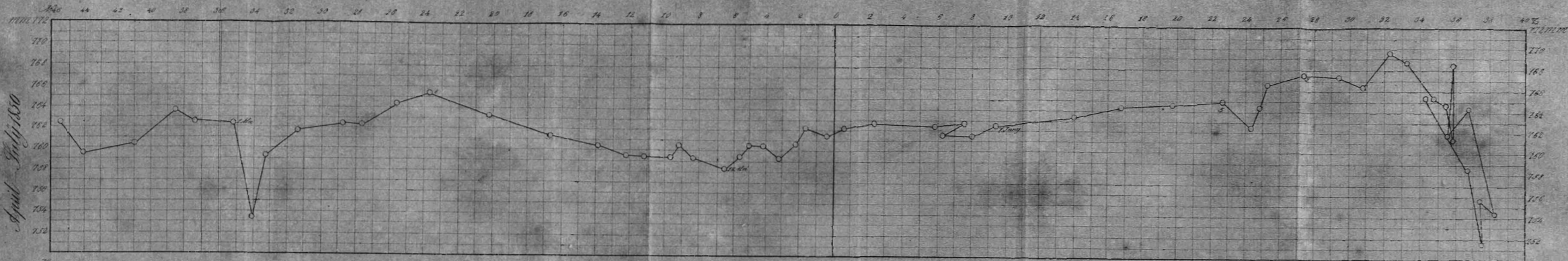
Helix regalis Bens., eene nieuwe soort van Sarawak.

In No. XXVII (Maart 1850) van de Annals and Magazine of Natural History, komt de korte beschrijving voor van eene nieuwe *Helix* van Borneo, in een artikel, getiteld: „Characters of several new East Indian and South African *Helices* etc. Bij W. H. Benson. De diagnose dezer soort is daarin opgegeven als volgt.

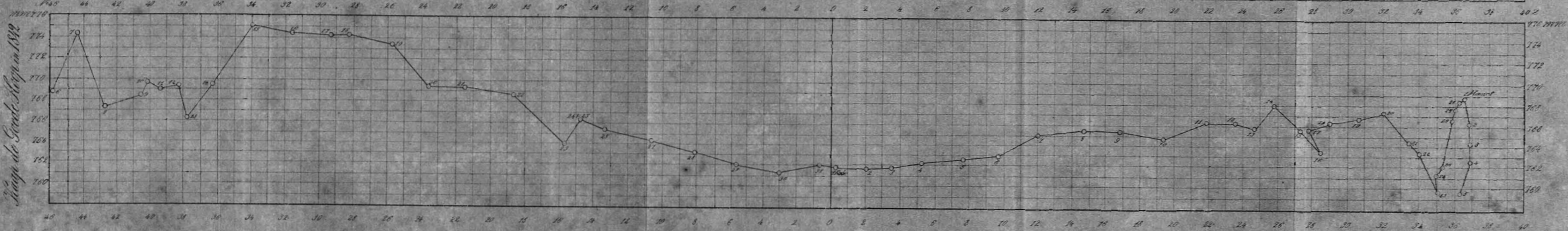
„*Helix regalis*. T. perforata, sinistrorsa, conoideo-depressa, carinata, eleganter fasciata vel unicolor; anfractibus 6 angustis, subplanatis, supra striis acute corrugatis, obliquis, strias spirales decussantibus, medianis obsolete noduloso-costatis, ultimo carinato carina infra compressa, subtus nitido, convexo, radiato-striato, striis circularibus versus umbilicum obsoletis; periomphalo excavato; apertura obliqua, subsecunriformi, peristomate acuto, margine inferiore arcuato, versus umbilicum sinuato, columellari brevissime reflexo.” Habit. Sarawak.

ATLANTISCHE OCEAAN

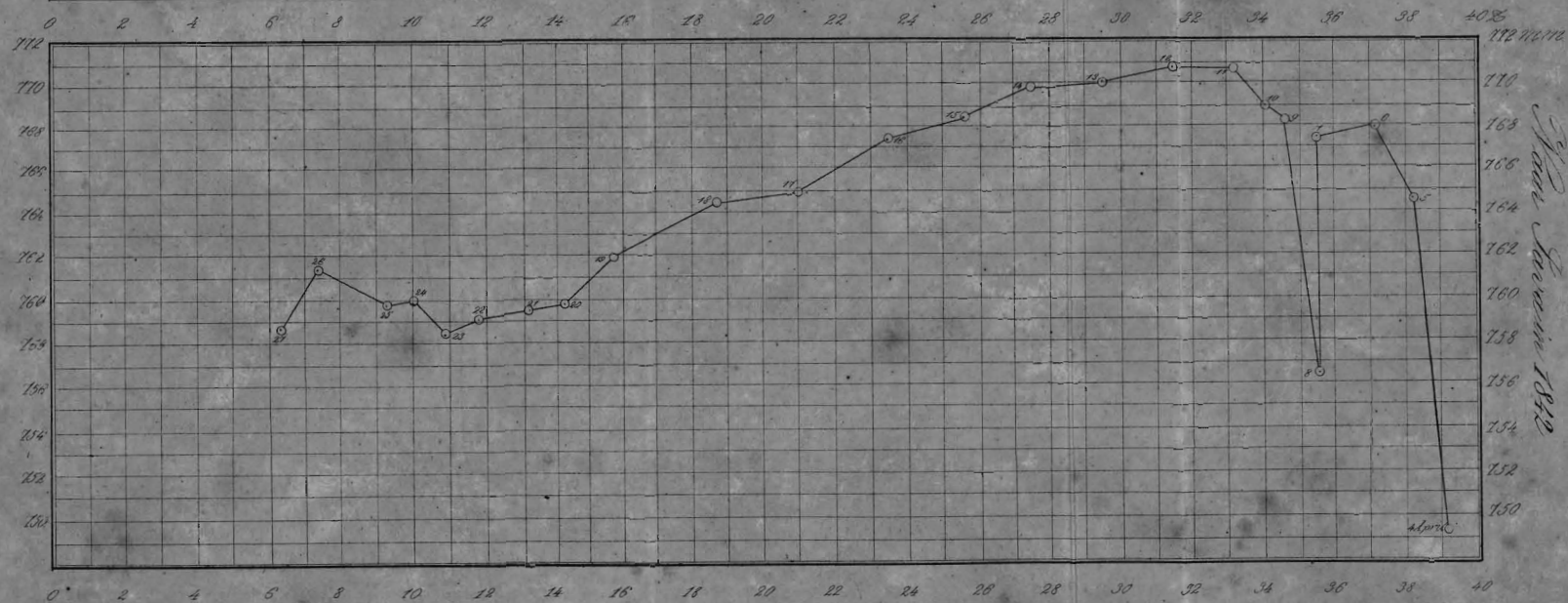
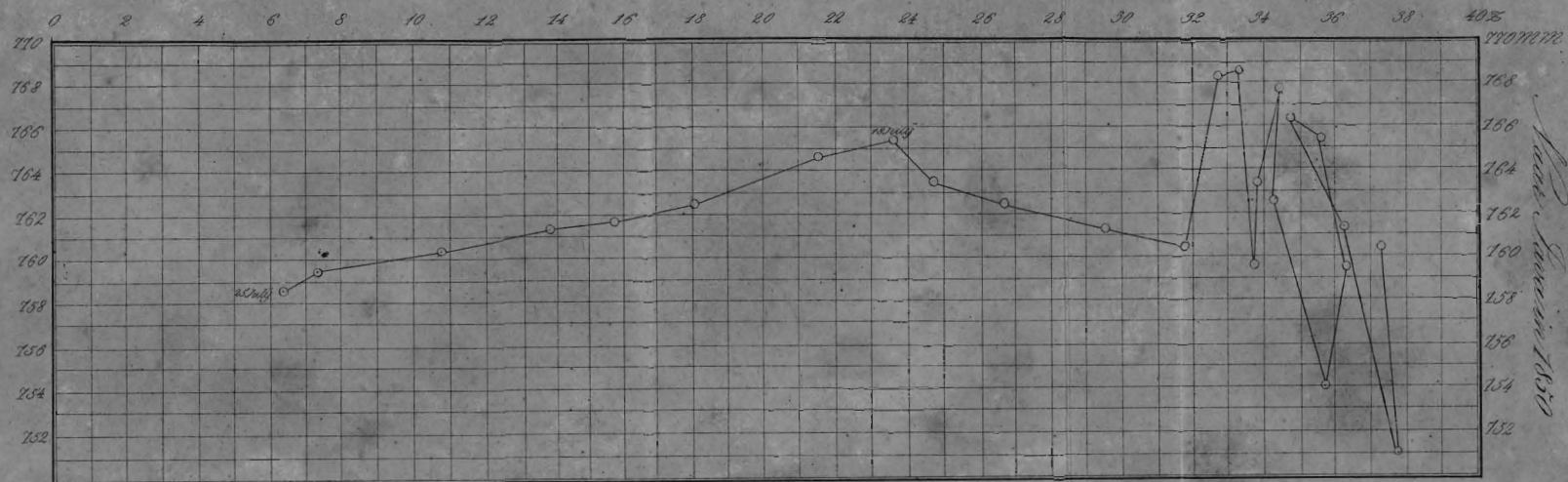
Van Nederland naar Surinam
April - July 1850

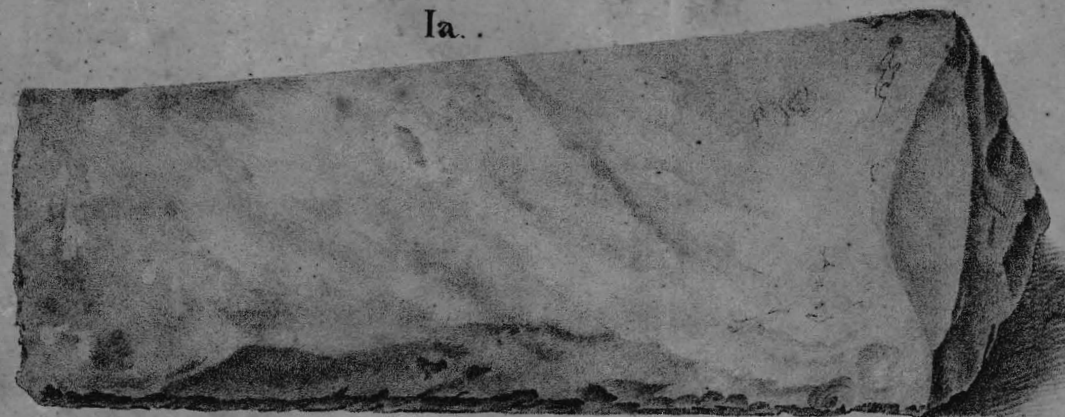
Van Surinam naar de
Baai de Grand-Port in 1852

INDISCHE OCEAAN

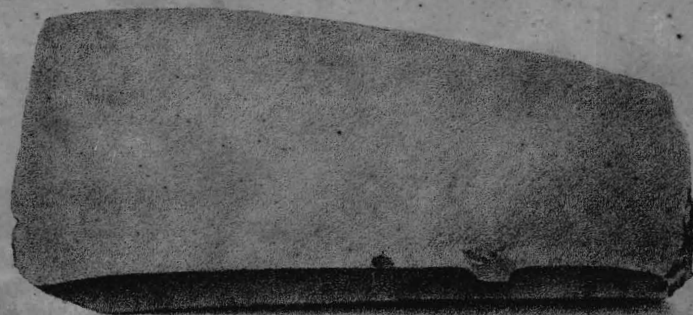
Ia.

Ib.

IIa.

IIb.

III.

IV.

V.

